

Қазақ күресінің ережесі

Барлық жарыста әрбір белдесуге тағайындалған төрешілер тобына: кілем жетекшісі, кілемдегі төреші, қапталдағы төреші, яғни үш ресми төреші енеді. Төрешілер тобын кездесу кезінде алмастыруға үзілді – кесілді тыйым салынады. Тек сырқаттанып қалуын дәрігерлік қорытынды айғақтаған жағдайда ғана төрешілерді ауыстыруға болады.

Төрешілердің қара түсті костюм – шалбары мен көк түсті көйлегі және қызыл түсті мойын жібі болуы – шарт, қыста костюм– шалбар, жазда көйлекпен төрешілік жүргізіледі. Атағына байланысты айырым төс белгілері болу керек.

Жалпы міндеттері:

- а) Кілем жетекшісі, төреші, қапталдағы төреші әрбір қолданылған әдіске жеке баға бере отырып, түпкілікті шешім қабылдауы керек;
- ә) Төрешілердің міндетіне жарыс ережесінде қаралған айыптау шаралары да кіреді;
- б) Техникалық хатшы жазбалары екі қарсыластың барлық әдіс – айласына берілген бағаның нақты көрінісі болып табылады.

Төрешілер есебі

Бір кілемге қызмет көрсететін төрешілердің құрамы:

№	Төрешілер	Саны
1	Бас төреші	1
2	Бас төрешінің орынбасарлары: спорттық бөлім бас дәрігер	1 1
3	Бас хатшы	1
4	Техникалық хатшылар	2
5	Уақыт бақылаушы төрешілер	2
6	Төрешілер	8
7	Хабарлаушы (диктор)	1
8	Медбике	1
9	Хатшы	1
	Барлығы:	18 адам

Бас төреші

Бас төреші жарысқа басшылық жасайды және жарыстың Ережесіне сәйкес өтуін қадағалайды.

1. Бас төрешінің міндеттері:

- а) төрешілерді топ – топқа бөліп, әр айналымның жұп құрамын тексеріп бекітеді;
- ә) арыз немесе наразылық белгілеріне өз шешімін айтады;
- б) төрешілер алқасының мәжілісін күнде жарыс алдында, сондай – ақ қажет жағдайда жарыс кезінде өткізеді;
- в) белдесудің қорытынды шешімін келесі айналым белдесулері басталғанша шығарады;
- г) жарыстың бірінші күніндегі қорытынды шешімін сол күнгі жарыс соңында төрешілер жиынында міндетті түрде бекітеді;
- ғ) іс қағаздары мен хаттамаларды белгіленген уақытта жарысты өткізген ұйымға тапсырады.

2. Бас төрешінің құқығы

- а) жарыс өтетін орын бәсеке басталғанға дейін даяр болмаса, жарысты тоқтатады;
- ә) жарысты өткізуге кедергілер кездессе, жарысты доғарады немесе уақытша үзіліс жариялайды;
- б) өте қажет жағдайда жарыс күнтізбесі мен бағдарламасына өзгеріс енгізеді;
- в) өрескел қателіктер жіберген немесе өздеріне жүктелген қызметті мінсіз атқара алмаған төрешілерді міндетінен босатады;
- г) жарыс кезінде дәрекілік көрсетіп, төрешілер немесе жарысқа қатысушылармен жағаласқан команда басшысына ескерту жасайды (немесе шеттетеді);
- д) моральдық көзқарас тұрғысында жат қылықтар көрсетіп, дәрекілік танытқандарды жарыстан шеттетеді;
- е) балуандардың әрекетін бағалауда төрешілердің пікірі бір арнадан табылмай жатса, қорытындыны хабарлауды тоқтата тұрып, қосымша талқылаудан кейін кесімді шешім шығаруға құқылы (талқылауға тек сол белдесуге қазылық еткен төрешілер қатысады). Бас төрешінің үкімдерін жарысқа қатысушылар, төрешілер, команда өкілдері мен бапкерлер бұлжытпай орындауға тиіс.

Бас хатшы

Бас хатшы төрешілер алқасы мәжілістің хаттамасын жүргізеді, жарыс айналымы бойынша кездесулер реті мен жарыс тізбесін дайындайды, бас төрешінің үкімдері мен шешімдерін әзірлейді, өтініш – тілек хаттарды тіркеп, оны бас төрешіге табыс етеді, барлық төрешілерге қатысты іс-қағаздарын реттейді, жарыс хатшылығының жұмысын басқарады, бас төрешінің рұқсатымен хабарлаушыларға, команда өкілдері мен тілшілерге мәліметтер береді.

Кілем жетекшісі

Кілемдегі төреші

Кілемдегі төреші белдесудің Ережеге сәйкес өрбуіне жауапты және қапталдағы төрешімен тығыз байланыста болуы керек. Нұсқау белгісімен белдесуді бастайды, тоқтатады және аяқтайды. Белдесу Ережесінің сақталуына қатаң ден қойып, балуандарға өзінің нұсқау сілтемесіне тез арада мойын ұсынып, бағынуы үшін жеке абырой – беделімен ықпал етуі керек. Сырттан ешкімнің жөн – жосықсыз араласуына жол бермей, белдесудің әділетті өтуіне жауапты.

•Кілемдегі төреші:

- а) сылбырлық танытқан бір немесе екі балуанды да күреске шақырады;
- ә) белдесуді ерте де, кеш те емес, дер кезінде тоқтатады;
- б) кілем шетінде қолданылған әдістің есептелінетінін немесе есептелмейтінін анықтайды;
- в) балуандар шектеулі сызықтан сыртқа шығып кетсе, оларды кілем ортасына шақырып, белдесуді жалғастырады;
- г) төреші кілем жетекшісінің талап етуімен белдесуді тоқтатып, айқын басымдылыққа ие болған балуанды «жеңіске жетті» деп жария етуге міндетті.

Қапталдағы төреші:

Қапталдағы төреші Ережеде қарастырылған төмендегі барлық міндетті орындайды:

б) таза жеңісті белгілейді;

г) белдесуді мұқият бақылау кезінде, әсіресе ерекше жағдайда өзі отырған тұста жүріп-

в) белдесу кезінде қапталдағы төреші аңғармай қалған немесе басқа

да әрекетті тез (рұқсат етілмейтін әдіс, теріс әрекет) айту керек деп

қапталдағы төрешінің бұндай да

бір пікірі екінші төрешімен бір жерден шықса, олардың

Төрешілерге қатысты жазалар:

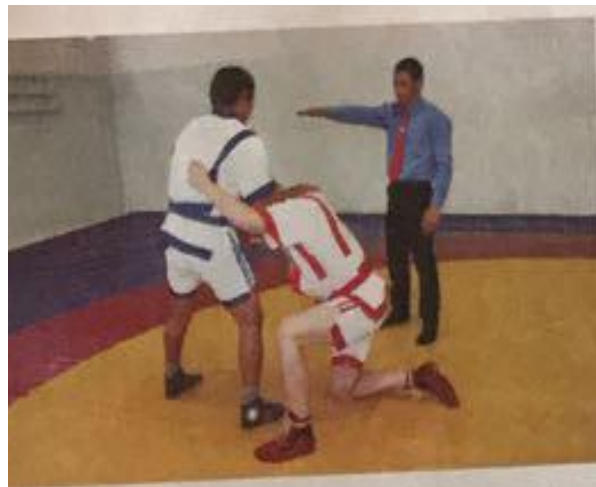
Қазақ күресі федерациясы спорт комитетінің өкілі Ережеде көрсетілген тәртіп бойынша қателік жіберген төрешілер алқасына мынадай шаралар қолдануға құқығы бар:

Әдіс – айлалардың бағалануы және белдесу нәтижелері, белгілері:

«Бүк» – қолға, ішіне, тізеге, тізелеріне тиюі әсерінен болған әдіс тәсілдері. Дауыстап «Бүк» деп айтылады. Оң не сол қолын иығының деңгейіне көтеріп, алақанын төмен қаратып ұстайды. Хаттамада «Б» деп белгіленеді. Белдесу тең аяқталған жағдайда қай палуанда «бүк» ұпайы көп болса, сол жеңіске жетеді.

Қазақ күресінде балуандар түрегеп тұрып күреседі. Аяқтан ұстауға болмайды, бірақ аяқпен жасалатын әдістерді қолдануға құқылы. Тізерлеп отырып әдіс қолдануға да рұқсат етілмейді. Бірақ басқа әдіс – тәсілдерді қолдану кезінде тізенің, қолдың еріксіз кілемге тиюі ережені бұзғандық болып есептелінбейді. Егер жамбастап отыра қалып немесе кеудеден асыра лақтыру, балуанның денесі, жамбасы, қолы, тізесі тисе, бұл ережені бұзғандық болып саналмайды. Әдіс қолданушы балуанға тиісті ұпайы беріледі.

«Бүк» – жасалынған әдіс балуанның ішіне, қолына, тізесіне тиіп, балуандардың бірінің тізесі кілемге тиюімен аяқталған жағдайда беріледі. Дауыстап «Бүк» деп айтылады, оң не сол қолын йығының деңгейіне көтеріп, алақанын төмен қаратып ұстайды. Бір ескерту «Бүк» әдісіне тең, Үш «Бүк» бір жамбасқа тең.

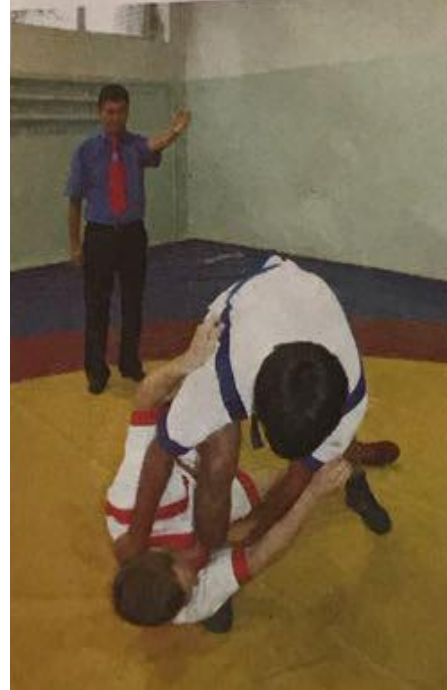
«Жамбас» – бір немесе екі жамбасының тиюі әсерінен болған әдіс тәсілдері. Дауыстап «Жамбас» деп айтылады. Оң не сол қолын иығының деңгейіне көтеріп саусақтарын жұмырып ұстайды. Хаттамада «Ж» деп белгіленеді. Екі «Жамбас» бір «Жартылай жеңіске» тең. Екі «Жамбас» + «Жартылай жеңіс» айқын басымдылықпен жеңіс деп есептеледі. Төрт «Жамбас» айқын басымдылықпен жеңіс деп есептеледі.

«Жамбас» – бір немесе екі жамбасының тиюі әсерінен болған әдіс-тәсілдері үшін үш «Бүк» алған жағдайда беріледі. Дауыстап «Жамбас» деп айтылады. Оң не сол қолын иығының деңгейіне көтеріп, саусақтарын жұмып ұстайды.

Екі ескерту жасаған жағдайда «Жамбас» ұпайы беріледі.

«Жартылай жеңіс» – «көпірге тұру» және бір жауырынының және бір жақ қырының тиюі әсерінен болған әдіс тәсілдері. Дауыстап «Жартылай жеңіс деп айтылады». Оң не сол қолдың иығының деңгейіне көтеріп, алақанының қырымен төмен көрсетіп ұстайды. Хаттамада «Ж – Ж» деп белгіленеді. Екі «Жартылай жеңіс» айқын басымдылықпен жеңіс деп есептеледі. «Жартылай жеңіс» балуанның біреуі қарсыласының жауырынын кілемге тигізіп, денесінің бір жақ қырымен тиген жағдайда беріледі. Дауыстап «Жартылай жеңіс» деп айтылады. Үш ескерту жасалғанда «Жартылай жеңіс» беріледі. Оң не сол қолын иығының деңгейіне көтеріп, алақанының қырымен төмен көрсетеді.

«Таза жеңіс» екі жауырынының тиюі әсерінен болған әдіс тәсілі. Оң не сол қолын жоғары көтеріп, алақанын алдыға белгілеп ұстайды; хаттамада «Т – Ж» деп белгіленеді. «Таза жеңіс» балуан қарсыласының екі жауырынын кілемге тигізген жағдайда беріледі. Оң не сол қолын жоғары көтеріп, алақанын алдыға белгілеп ұстайды.

1 – ші ескерту «Бүкке» тең.

Екі ескерту ескерту «Жамбасқа» тең.

Үш ескерту «Жартылай жеңіске» тең.

Төрт ескерту «Таза жеңіс» тең.

Әдіс – амалдардың мәнін анықтау

Белдесу аяқталып, жеңімпазды анықтау рәсімі кезінде келесі әдіс – амалдардың мәні анықталады:

а) аздаған басымдылықпен жеңу;

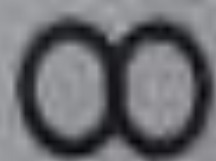
ә) басымдылықпен жеңу (Б). Бұл жеңіс белдесу кезінде «Ескерту» (Е), «жамбас» немесе «Жартылай жеңіс» белгісі арқылы анықталады;

б) айқын басымдылықпен жеңу. . Бұл жеңіс белдесудің негізгі уақыт бітпестен бұрын емес, балуандардың бірі төрт Ескерту "Е" екі «Жамбас» алса немесе «Жартылай жеңіске» ие болған жағдайда беріледі;

в) Таза жеңіс

Бұл жеңіс белдесу кезінде негізгі уақыт бітпей тұрып:

- балуандардың бірі екі жауырынымен құлаған кезде;
- жарыстан шеттетілген жағдайда;
- дәрігердің нақты шешімі жарияланғанда;
- балуандардың біреуі жарақаттанып, көмек көрсеті үш минуттан уақыт асып кетсе;
- жіктеу жүйесінде белдесуден бас тартқан кезде;
- қарсыласы кілемге шықпай қалған жағдайда анықталады.

— қоян-қолтық белдесу

— жартылай жеңіс

— жамбас

— бүк

— ескерту №4

Түсініктеме:

1. Егер аты – жөні аталып шақырылған балуан кілемге шықпай қалса, онда ол жарыстан шығарылып, оған ешқандай орын берілмейді.
2. Белдесу барысында сөйлесуге, қарсыласты баспен лақтыруға, қандайда бір тұншықтыру ұстауларын, қарсыластың мұрны мен аузын қысуға, сөйтіп дем алуға кедергі жасауға, тырнауға, тістеуге, соққы жасауға, саусақтарын ұстауға, қол буындарының бүгілуін қарама-қарсы бағытта бұрауға, аяқтан тебуге болмайды.
3. Балуан жарақат алған жағдайда жарысты онан әрі жалғастыру мүмкіндігі ескеріліп, оған орын берілмейді.
4. Егер балуан ақтық мәреге жетіп, бірақ дәрігерлердің арнайы қорытындысы бойынша одан әрі белдесуді тоқтатуға мәжбүр болса балуан жарыс барысындағы нәтижесіне сәйкес орынға ие болады.
5. Егер екі балуан да ақтық белдесуден дөрекіліктері үшін шеттетілсе, оларға ешқандай орын берілмейді.

Ерекше жағдайлар

- а) Тізерлеп отырып жасалған әдістер есепке алынбайды әрі бағаланбайды.
ә) «көпір» арқылы жасалған әдістер есепке алынады және бағаланады.

Түсініктеме:

1. Егер қарсыласын арқасынан лақтырып, кеудесін қысып, табандылықпен жылдам аударып тастаса әдіс болып есептелінеді.
2. Егер де кеудеге салып, арқасымен лақтырып, ал қарсыласы қарсы амал қолданса әдіс қарсыласының еншісіне жазылады.
3. Егер де әлдебір құлап тастау әдістері сәтті болмаса, онда ешкімге ешқандай ұпай берілмейді.
4. Әдіс жасау кезінде балуанның денесі, тізесі, қолы тиіп тоқтаусыз жасалған тәсілдерге тиісті ұпайлар беріледі.

“Қоян –қолтық” көне күресі

Түсініктеме:

Негізгі уақыт біткеннен кейін қосымша 3 минут «Белдесу» уақыты беріледі. Қолы белден

шығып кеткенде, тізесі тигенде, аяғы кілемнен шығып қалғанда, ескерту алғанда жеңіліс болып саналады.

- «қоян қолтық белдесу» кезінде құлап жасаған әдіс есептелінеді.

Егер жоғарыда айтылған анықтаудағы себептер қолданылмаса, онда жеңіс келесі түрде

анықталады:

- салмағы жеңіл палуан жеңімпаз деп есептелінеді.

Белдесудің негізгі кезеңінде балуандар тең ұпай иеленсе, жеңімпаз қазақтың көне "қоян

қолтық" күресі арқылы қосымша 3 (үш) минуттық уақытта анықталады.

Мұндай жағдайда балуандар арнайы тағанға тұрып, бір – бірінің белбеуінен ұстайды.

Жеңімпазды анықтау:

а) әдіс қолдану кезінде;

ә) қарсыласының әрекетінің әсерінен дене мүшесі (қолы, тізесі, жамбас, жауырыны, іші) кілемге тиіп кеткен жағдайда.

Түсініктеме:

Егер жоғарыда айтылған әдістер қолданылмаса, онда жеңіс мына жолмен анықталады

- 1) салмағы жеңіл балуан жеңімпаз атанады;
- 2) белдесу кезінде балуан кілемнен шығып кеткен жағдайда беріледі;
- 3) белдесу кезінде арқасы арқылы құлап немесе бір қырымен жата лақтыру әдісін сапалы жасаған балуанға беріледі.

Қарсыласының етегінен ұстауға және қолды тіреп жүріп алуға тыйым салынады

Түсініктеме:

- 1) Жастар құрамасындағы 18 жасқа жеткен балуан ересектер арасында өтетін жарыстарға қатыса алады.
- 2) Түйе балуандармен 80 келі салмақ дәрежесінен жоғары палуандар белдесе алады.

Дәрігерлік қызмет:

- Өлшеудің алдында дәрігерлер балуандардың денсаулығын тексеріп, қорытынды шығарады. Егер балуанның денсаулығы дәрігердің көзқарасы тұрғысынан қалыпты болмаса, ол жарысқа қатыстырылмайды. Бақылап – тексеру кезінде әсіресе, жұқпалы ауруларға айрықша мән беріледі.
- Жарыс барысында кез – келген уақытта сәтсіз жағдай орын алса, дәрігерлер оған араласып, белдесуді одан әрі жалғастыруға яки оны тоқтатуға шешім қабылдауға әзір болуға тиіс. Дәрігерлік қызмет көрсетушінің пайымдауынша белдесуді жалғастыру балуанның біріне немесе екіншісіне қауіп төндірсе, онда жарыс басшылығы арқылы кез – келген уақытта белдесуді тоқтатуға құқылы әрі міндетті. Сондай – ақ дәрігер балуанның біреуінің бәсекені одан әрі жалғастыруға дәрмені, мүмкіндігі жоқ екендігін айтып, тез арада белдесуді тоқтата алады.

Шақыру және белдесуді бастау

Балуандар кілемге дауыстап шақырылады. Алайда дәлелді себептерге байланысты балуан бірінші айналымның бірінші жұбына кешігіп келетін болса, кездесу 2 минут уақытқа дейін шегерілуі мүмкін. Есімдері аталып, шақырылғаннан кейін әр балуан күртешесінің түсіне қарай кілемнің оң не сол бүйіріндегі өз орнына келіп тұрады.

Балуандар таныстыру кезінде оң қолымен сол кеудесін басып, төрешілер мен көрермендерге бас иіп, тағзым етеді.

Кілем төрешісі белгі берісімен балуандар кілем ортасына шығады. «Баста» дегеннен кейін белдесулер жалғасады.

Тоқтату және жалғастыру

Белдесу мынадай жағдайларда тоқтатылып, кілем ортасында жалғастырылуы керек:

- егер де балуандар кілемнен шығып кетсе;
- егер де балуандар сылбыр белдесіп, енжарлық танытса. Төреші "Тоқта!" деген кезде алақанды кеудеге көтеріп, белгі береді.
- Ереже бұзылса, "Тоқта!" деп дауыстап және алақанын жоғары көтеріп белгі береді.

Аяқталуы

Белдесу:

- таза жеңіспен немесе айқын басымдылықпен ұтқанда;
- төртінші рет ескерту алғанда;
- белдесуге берілген уақыт аяқталғанда және белдесудің аяқталуын анықтайтын белгі берілгенде аяқталады.

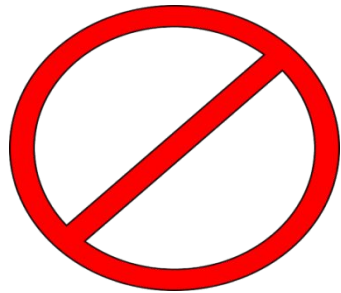

Ескерту

Егер балуандардың қимылы жан – жақты да белсенді күрес тәсіліне қайшы келетін болса және қимылдары сылбыр деп анықталса, белдігін әдейілеп шешкен жағдайда, кеудеше етегінен ұстап әдіс жасалғанда белдесу тоқтатылып, кінәлі балуанға қатаң ескерту жасалады. Сонымен қатар, дөрекілік көрсеткен балуанның жаттықтырушысына да ескерту беріледі. Екінші рет қайталанған жағдайда келесі қатаң ескерту беріліп, жарыстан шеттетіледі. Бұл оқиға назардан тыс қалмау үшін хаттамада жазылады.

Белдесу кезінде жасалынған әдіске сенімсіздік келтірген жағдайда балуанның жаттықтырушысы қамшыны көтеріп наразылық білдіреді немесе кілем ортасына қамшыны тастау арқылы төрешінің берген бағасына келіспейтіндігін білдіре алады.

Тыйым салынған әрекеттер туралы жалпы ереже

Белдесу кезінде:

- төбелесуге;
- баспен соғуға;
- қылқындыру әдісін жасауға;
- қарсыласының өміріне қауіпті аяқ – қолды сындыратын әдістерді қолдануға болмайды.

Егер белдесу барысында балуан тиым салынған тәсілді қолданса, оның бұл әрекеті заңсыз деп табылып, белдесуден шеттетіледі. Белдесу кезінде төрешілерге қол жұмсап, ар – намысына тиген бапкерлер, балуандар *ҚР қазақ күресі Федерациясының* шешімімен 1 – 3 жылға дейін жарыстардан шеттетіледі. Төрешілер жұмысына араласқан бапкерлер жарыстан уақытша шеттетіледі.

Жазбаша наразылықтар

- Белдесу кезінде ереже бұзушылықты анықтаған команда жетекшісі бас төрешіге әр белдесуде бір – ақ рет ауызша наразылық білдіре алады.
- Егер де наразылыққа жауапты түсініктеме берілмеген кезде команда өкілі федерациясының ресми қызметкеріне төрешілер алқасының төрағасына 30 (отыз) минут ішінде жазбаша наразылық білдіруге құқылы.